

Locuințele din câmpia Băileștilor la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea

Irinel Cănuț

Casa este nucleul vieții de familie, punctul central al activității gospodărești din care pornește drumul spre prosperitatea sau pauperitatea membrilor ce viețuiesc sub acoperișul acesteia. În acest sens, casa este generatoare de energii vitale, din care cauză a intrat și în numeroase expresii unde primește și sensul de familie, viață: „a avut casă bună cu el”, „i-a spart casa”, mirilor li se urează „casă de piatră”. Așadar, casa reprezintă nucleul de neclintit în scurgerea vremii, principal punct de plecare al tuturor problemelor arhitectonice, iar, pe de altă parte, ingeniozitatea organizării interiorului, constituie, în acest sens, expresia definitorie a modului de viață, a mentalității unui popor și a spiritualității acestuia.¹

Element cultural fundamental, nucleu al gospodăriei și spațiu cu funcții multiple pentru satisfacerea nevoilor familiei atât în planul vieții materiale, cât și a celei spirituale, locuința a reprezentat, în același timp, expresia concepției estetice a țăranului, evidentă în formele arhitecturii și ale organizării interioare, în formele arhitecturii și ale organizării interiorului țăranesc, în strânsă legătură cu valențele lor utilitare. În cazul termenului de „casă”, limba română nu a păstrat latinescul *domus*, ca de altfel nici celelalte limbi romanice, cu excepția dialectelor sarde². Cuvântul „casă” are încă din latina vulgară înțelesul de casă și nu de colibă, dar, la fel ca în multe alte limbi romanice, are înțelesul de *încăpere* sau *cameră*.³

Construindu-și o casă, omul își creează o lume a sa și o organizează pentru a locui în ea. După ce casa a fost construită, totul capătă contur, iar sensul făuririi zidurilor și acoperișurilor casei se desăvârșește prin prezența altor obiecte necesare: un pat pentru odihnă, o ladă pentru păstrarea hainelor, o masă și scaune, țesături pentru așternut și învelit, corpuri pentru iluminat. Utilată cu atâtea obiecte necesare activităților cotidiene, casa își îndeplinește rolul său de adăpost, de loc al concentrării diverselor ocupații, de spațiu unde se plăsmuiesc originale creații, un spațiu de locuit și regăsit⁴. Țăranul român a reușit proporțiile casei cu aceeași siguranță cu care alina reușește în executarea alveolelor sale. Artele populare a căror formație se pierde în adâncul preistoriei, gândite și executate de un

1 Romulus Antonescu, *Simbolica locuinței țărănești*, în *Ethnos*, nr. 4, București, 1994, p. 88

2 I. Stan, *Contribuții la studiul terminologiei populare românești privind construcția casei în comparație cu celelalte limbi romanice*, în *Analele Universității din Timișoara, Seria Științe Filologice*, II, 1964, p. 141

3 Avram Sultana, *Locuința rurală românească. Moșteniri și factori de schimbare*, Ed. Techno Media, Sibiu, 2004, p. 17

4 Braudel Fernand, *Structurile cotidianului*, Ed. Meridiane, București, 1984, p. 7

număr incomensurabil de generații fac parte integrantă din chiar însușirile rasei nefiind supuse nici modelelor trecătoare, nici școlilor intelectuale, nici măcar civilizațiilor superficiale, care trec peste ele fără a le schimba⁵. Casa locuitorilor din Câmpia Băileștilor a răspuns, cel puțin în perioada studiată de către noi, secolele XIX-XX-lea, cerințelor de bază ale locuitorilor din acest pitoresc și diversificat areal istorico-geografico-etnografic: apărarea contra intemperiilor, încălzirea, prepararea hranei, dormitul, păstrarea alimentelor și a hainelor, este totodată locul desfășurării unor ocupații specifice și al primirii oaspeților.

Toate aceste funcții sunt cumulate de singura încăpere existentă la cel mai vechi tip de locuință-casa monocelulară, considerată tip originar din care se dezvoltă casa cu două încăperi, dezvoltată și impusă și de necesitatea extinderii spațiului de adăpostire al oamenilor, sub presiunea demografică internă a familiei și de cerințele de îmbunătățire a condițiilor de locuit. „În evoluția sa, locuința a fost întotdeauna dependentă de condițiile istorice, sociale, de factori economici și geografici, ea fiind un rezultat direct al acțiunii conștiente a omului asupra mediului înconjurător, definind în mare măsură gradul de evoluție culturală a comunității studiate.”⁶

Mediul geografic a avut înrăurire în alegerea locului pentru casă, a poziției acesteia față de fenomenele naturale(direcția vântului, a soarelui) și față de punctele cardinale, precum și în utilizarea materialelor de construcție. Factorul economic a determinat în ultimă instanță schimbări structurale și funcționale în întreg ansamblul casei. Clima, posibilitățile de procurare a hranei sau a combustibilului ori a materialelor de construcție, calitatea și cantitatea acestora, evoluția tehnicilor de construcție, au fost alți factori ce au determinat evoluția spațială și funcțională a locuinței, care se înscrie și în preocupările generale pe plan european de lărgire a spațiului pentru desfășurarea activităților casnice. Și, în acest context, în spațiul carpato-danubiano-pontic, se întâlnesc, atât tipologia caselor, cât și în construcția și amplasarea cuptoarelor, elemente apusene cu elemente răsăritene, elemente nordice cu elemente mediteraneene.⁷ De la cele mai umile adăposturi sau acareturi până la locuința țărănească și de la curțile și conacele boierești până la edificiile mănăstirești cu edificat program arhitectural, toate construcțiile din Oltenia poartă amprenta unui anumit stil. constatarea se impune pornind chiar de la acel fundamental fapt de arhitectură care este înscrierea în peisaj, moment esențial în arta tuturor construcțiilor.

Studiile de-a lungul timpului asupra locuinței țărănești din Oltenia au scos la iveală predominanța în întreaga Oltenie a două tipuri de casă:

- a) casa din regiunea câmpului;
- b) casa din regiunea dealurilor sau de sub munte.

5 Cantacuzino G.M., *Izvoare și popasuri*, Ed. Eminescu, 1977, p. 155

6 Maier Octavian Radu, *Elemente inedite privind cercetarea așezărilor și arhitecturii țărănești în vestul țării*, în *R.E.F.*, tomul 33, 1981, p. 318

7 Vlăduțiu Ion, *Etnografia românească*, Ed. Științifică. București, 1979. p. 153

Prima deosebire dintre aceste două tipuri de case o constituie chiar originea acestora diferită.

Casa de la șes s-a dezvoltat din bordei. În jurul anului 1830, după Tratatul de la Adrianopole (1829), în sudul și mijlocul Olteniei nu exista aproape nici o locuință țărănească deasupra pământului. Plugarii locuiau atunci în imensa lor majoritate în bordeie. Chiar și bisericile și conacele boierești erau în multe părți în bordeie. Existau sate întregi fără nici o singură casă propriu-zisă. Bordeiul reprezintă unul din cele mai vechi tipuri de locuință pe care l-a cunoscut omenirea. Pe teritoriul României este o relicvă comparabilă în importanță cu străvechile tipuri de locuințe ale isihăștilor din Munții Buzăului sau Dealurile Orheiului, cu vechile tipuri de locuințe ale troglodiților de pe Valea Loirei (ca și de pretutindeni, începând din Asia și până în Peninsula Iberică), comparabilă cu locuințele semiîngropate în pământurile înghețate ori sub zăpezile veșnice ale locuitorilor din ținuturile nordice (din Canada, trecând peste Peninsula Scandinavă și până în Extremul Siberiei, închizând cercul peste strâmtoarea Bering spre Yukon) din paleolitic până astăzi.⁸ Ar fi cu totul absurd a considera bordeiul drept cea mai arhaică formă de locuire la români. Cât privește termenul ca atare, etnograful Ion Vlăduțiu afirma: „... considerăm întemeiată opinia conform căreia termenul de bordei este impropriu pentru a defini acest tip de locuință și că noțiunea care exprimă, în modul cel mai adecvat, conținutul real al acestuia, este cea de locuință semiîngropată sau casă îngropată.”

Bordeiul este:

o construcție simplă (numită de obicei *bordei*, *arșea sau zomoniță*), în pământ, adică semiîngropată, de plan circular sau rectangular, uni sau multicameral și cu gârlici, cunoscut din neolitic până azi;

prin bordei se mai înțelege și o construcție de mici dimensiuni, de plan rectangular, la nivelul solului, cu una sau maximum două încăperi. O întâlnim din neolitic până azi.

Bordeiul este descris de diferiți autori în termeni diferiți:

a) „Bordeiaș” - grajd pentru adăpostirea vitelor în satele din sudul Olteniei, cu o singură încăpere⁹;

b) Bordei cenușar-reprezentat de tipul de trecere de la bordeiul propriu-zis la „*casa deasupra*”, adică un fel de „bordei la demisol”, construit din cărămidă după același plan și acoperit cu tablă¹⁰.

c) Covercă-tipul de locuință semiîngropată, în Oltenia, colibă rotundă (conică) în jurul unei furci verticale. Un fel de adăpost construit deasupra unei gropi circulare. Pământul scos din groapă era bătut în jurul lemnului sau crengilor

8 Nesterov Tamara, *Arhitectura locuințelor de la Orheiul Vechi*, în *Revista de Etnografie*, Chișinău, 2001, nr. 1, p. 174

9 Focșă, Gheorghe, *Elemente decorative la bordeiele din sudul Regiunii Craiova*, în *Etnos*, nr. 5, București, 2002

10 *Ibidem*, p. 10

colibei, a mârtaclilor(despicături). Peretele exterior al covercii era acoperit cu frunze, ierburi, liane, trestie, buruieni, coajă de copac, toate legate între ele cu lut sau brazde de pământ. Coverca avea o singură încăpere.Existau însă și coverci mai spațioase, despărțite în două de un perete median numit „primez”.¹¹

d).Damul-Aceasta era denumirea specială și locală în Oltenia a *grajdului-bordei* destinat a adăposti „biolii (adică bivolii)”¹².

e).Bordeiul de la vie-acest tip de construcție este semnalat în Câmpia Română sau Podișul Getic, în acest bordei de câmp adăpostindu-se vinul mai tot timpul anului, acesta numindu-se și *pimniță* sau *bordei-pimniță*¹³.

f).Bordeiul-cârciumă-întâlnit predominant în Câmpia Romanaiilor, și nu numai, aceste bordeie de mari dimensiuni, cu multe încăperi(uneori până la 5-6) și unde încăperile mai mari erau folosite drept cârciumă¹⁴. Iată cum descria etnograful N.Nițu acest bordei-cârciumă:

„Urmele unui bordei-cârciumă, de dimensiuni impresionante, construit în marginea pădurii, au fost descoperite în anul 1964 pe valea Călmățuiului de Teleorman, la vest de vatra vechiului sat Balta-Lungă. Acest exemplar de locuință tradițională se compune dintr-o încăpere lungă de 20 m, folosită drept cârciumă și o a doua încăpere de aceeași lungime utilizată ca dormitor, dispunând de două ieșiri în „inima pădurii”. Cele două încăperi comunicau între ele printr-un tunel în care era construită o fântână. Acest bordei era cunoscut în secolul trecut sub numele de cârciuma lui Petre sau Sălașul Haiducilor,aici retrăgându-se unii haiduci ai timpului, între care și vestitul Iancu Jianu din Fălcoi. Se pare că această construcție specială a avut un rol strategic important pe linia sudică a țării, în apărarea drepturilor locuitorilor. Sătenii din Balta-Lungă s-au înrolat în oastea lui Tudor Vladimirescu și au mers la București. După înfrângerea revoluției lui Tudor Vladimirescu,drept represalii, satul a fost distrus de către turci și cei mai mulți locuitori s-au mutat în satele vecine: Beciu, Crângeni, Bășești, Băcălești”¹⁵.

g).Bordeiul – moară. Etnografii Maria și Vlad Bâtcă au făcut o descoperire în Teleorman, de-a dreptul fenomenală pentru acest domeniu al etnografiei românești. Este vorba de o moară cu manej ce funcționa într-un bordei. Redăm în continuare, descrierea făcută de autori cu detaliile înregistrate în anul 1983: „În cercetările de teren în zona Teleorman am găsit la Stejaru părți din instalația unei mori cu manej, construită la jumătatea secolului al XIX-lea, montată într-un bordei captușit cu zid de cărămidă. Bordeiul avea două încăperi, dintre care cea mai mare adăpostea mecanismul morii, iar cea mică, din față, în care se intra printr-un gârlici cu scări de pământ și praguri de lemn, servea drept adăpost pentru

11 *Ibidem*,p.12-15

12 Nițu,N.,*Originea și răspândirea geografică a bordeiului*,în *Arhivele Olteniei*,Craiova,1992,n r.7,p.154.

13 *Ibidem*.

14 *Ibidem*.

15 *Ibidem*.

cerealele aduse la moară și ca un loc de așteptare pentru oameni. Terenul având o ușoară pantă, unul dintre zidurile laterale, în care erau practicate ferestre de 25X25 cm, se ridica deasupra solului, zidul opus fiind complet îngropat. Bordeiul era acoperit cu grinzi transversale de lemn, groase de 25 cm și dispuse la o distanță de 80 cm, peste care veneau alte grinzi, longitudinale, dispuse una lângă alta, lipite cu lut și acoperite cu un rând de cărămizi. Peste acestea erau puse brazde de pământ înierbat. Un pivot vertical din lemn străbătea acest planșeu, pătrunzând excentric în încăperea morii, fiind mai apropiat de peretele fără ferestre. Acest pivot avea fixat la capătul exterior mijlocul unei pârghii orizontale de tracțiune, prevăzută la extremitățile sale cu atele pentru animale; la capătul opus, acest ax motor avea fixată o roată mare, orizontală cu diametrul de aproape 2m. La această roată măselată erau cuplate două „crânguri“, fixate la rândul lor la câte un ax vertical receptor, care, preluând mișcarea accelerată, o transmiteau, prin intermediul „pârpărițelor“ pietrelor alergătoare ale morii de făină și de mălai dispuse simetric în dreapta și în stânga axului motor. Spre sfârșitul secolului al XIX-lea se instalează în comuna Stejaru trei mori mecanice cu aburi, dintre care două în centru și una în satul Socetu. Generalizarea în zonă a morilor cu aburi, de mare randament, a dus la dispariția treptată a morilor cu cai¹⁶.

h). Biserici-bordei – În sudul Olteniei, chiar și bisericile au fost în trecut tot bordeie de lemn sub pământ¹⁷. Ion Ionescu de la Brad menționează în sec. al XIX-lea, în Câmpia Olteniei un număr de 11 biserici-bordei, iar C.S. Nicolăescu – Plopșor găsește tot aici 14 biserici-bordei (în 1940). Biserici-bordei erau apoi și în stânga Oltului¹⁸.

„Pentru unele dintre aceste biserici se dau detalii asupra materialului de construcție. Așa de pildă, în satul Moldoveni, din Câmpia Romanaiilor, biserica era pe jumătate în pământ, mântăcită ca un bordei, acoperită cu pământ și lipită tot cu pământ, în satul Rudari biserica mai veche a fost construită din gard de nuiel, pe urmă din lemn și mai apoi din cărămidă, iar în satul Coveiu, biserica-bordei avea tăvăneală, pereții și pardoseala din scânduri groase de lemn și era acoperită cu pământ“¹⁹.

Răzvan Theodorescu afirmă că țărănimea română „...era nu mai puțin și autoarea unor foarte umile construcții. Sunt cele de tipul bordeielor, cu străvechi origini preistorice, dintre cele surprinse încă de etnografi în zona Castranova și care, în secolul al XVIII-lea, erau reproduse într-o hartă a Olteniei, datorată lui Schwartz von Springfiels; uneori asemenea bordeie deveneau chiar lăcașuri de cult ale satului; bordeie-biserici din epoca modernă din Câmpia Dunării fiind precedate de un exemplar precum cel ce va fi existat la Gârla în 1783, făcut anume, „cu socoteală să aibă biserică“ și pe care în februarie 1784 Mihai Vodă Șuțu

16 Bâtcă, Maria, Bâtcă, Vlad, *Zona etnografică Teleorman*, București, 1985, p. 79-83

17 Focșa, Gh., *op.cit.*, p. 5

18 Nițu, N., *op.cit.*, p. 154

19 *Ibidem*

„îi porunca ispravnicului de Romani să-l nimicească prin foc (multe biserici-bordeie săpate în Oltenia dunăreană aveau să fie înlocuite în secolul trecut cu biserici de zid)”.²⁰

După această scurtă incursiune în diversitatea funcțională a unor spații subterane, să ne întoarcem la subiectul de bază a preocupărilor noastre, în acest început de capitol, și anume *bordeiul-locuință*, pe care îl vom numi în continuare, simplu: *bordei*.

Studiind bordeiele-locuință în plină epocă stalinistă, Gheorghe Focșa scria în 1957 o frază tipică acelor ani: „Este locuința cea mai proastă, o bojdeucă, o cocioabă, în pământ. În trecutul apropiat, bordeiul era adăpostul mizer al săracului, în violent contrast cu palatele și conacele boierești din sudul Regiunii Craiova”.²¹ Evident, Focșa fusese obligat să scrie așa.

Dar, despre bordeiele-locuință există o bogată literatură de specialitate, fără să se fi ajuns însă la un veritabil consens între etnografi, arheologi, sociologi etc. Iată câteva referințe succinte la această temă:

- Bordeiul „a fost cunoscut și utilizat de foarte multe popoare din lumea veche și, ca urmare, nu este caracteristic numai unui grup etnic”.²²

- Bordeiul este „tipul genetic primar de locuință umană apărut și perpetuat nu numai în anumite unități geografice din România, dar și în numeroase alte țări din Europa și alte continente”.²³

- „...frigul, lipsa de lemne și temerea unei urgii invazionare” sunt cauzele care au generat apariția bordeiului în Câmpia Danubiană spune B.P. Hasdeu²⁴.

- „...nevoia și materialul de construcție” au dus la apariția bordeiului, zice C.S. Nicolăescu-Plopșor²⁵, lipsa lemnului în câmpie fiind după el cauza principală a apariției acestui tip de locuință²⁶;

- Bordei, argea, gard, țarc sunt cuvinte autohtone²⁷;

- Bordeiul este o locuință perfect adaptată la condițiile de mediu²⁸.

În secolul al XVIII-lea raguzanul Ștefan Raicevich vorbea despre existența bordeielor în termenii următori: „De departe nu se observă decât fumul care iese din vatră și din apropiere acoperișul care este ridicat de la pământ și format din prăjini acoperite cu pământ, în așa fel încât iarba crește deasupra”.²⁹

20 Theodorescu, R., *Civilizația românilor între medieval și modern. Orizontul imaginii (1550-1800)*, vol. II, București, Ed. Meridiane, 1987, p. 210

21 Focșa, Gh., *op. cit.*, p. 3

22 Nițu, N., *op. cit.*, p. 151

23 *Ibidem*, p. 152

24 Hasdeu, B. P., *Istoria critică a românilor*, vol. I, p. 236, apud: N. Nițu, *op. cit.*, p. 152

25 Nicolăescu-Plopșor, C. S., *Bordeiul în Oltenia. Schiță antropogeografică*, în „Buletinul Societății regale române de geografie” tom XII, București, 1922, p. 119-120

26 *Ibidem*, Nițu, n., *op. cit.*, p. 152

27 Vlăduțiu, I., *Etnografia românească*, Cluj-Napoca, 1978, p. 81

28 Butură, V., *Etnografia românească*, Cluj-Napoca, 1978, p. 81

29 Raicevich, St., *Osservazioni storiche naturali e politiche intorno la Valachia e Moldavia*, Napoli

În anul 1968 etnograful N.Nițu nota: „...am întâlnit un cătun de rudari, format din bordeie rudimentare, situat într-un golf de pădure din lunca Dunării, lângă satul Ghidici, care de la distanță apărea ca un relief dens ondulat acoperit de o vegetație bogată și numai foarte de aproape, se observau ușile de la intrare și coșurile pe unde ieșea fumul”³⁰.

Apariția și dezvoltarea bordeiului, în regiunile de câmpie și chiar în ținuturile deluroase, într-un număr apreciabil, pot fi puse, mai degrabă, pe seama substratului friabil(argilos-marnos) care înlesnea săparea gropii bordeiului și asigura materialul de învelitoare, pe seama adaptării lui cu condițiile de climă, mai ales în regiunile de stepă, unde pe lângă multele lui inconveniente, bordeiul prezenta totuși avantajul că era răcoros în timpul verilor toride și se încălzea mai ușor, menținând căldura, în timpul iernii, pe seama unor condiții istorice neprielnice(bordeiele, ca și așezările pe care le formau se fereau de drumurile principale) puteau fi mai ușor refăcute decât casele, spre exemplu și nu în ultimul rând pe seama condițiilor social-economice. Că bordeiele, încă din perioada daco-romană erau construite în locuri retrase, bine adăpostite de dealuri, vizibile doar din apropiere, o dovedesc și descoperirile arheologice ³¹.

Așadar, bordeiul, ca locuință cu o evoluție multimilenară pe teritoriul țării noastre, perfect adaptat la condițiile geografice, economico-sociale și istorice, cu trăsături caracteristice care îl deosebesc evident de locuințele adâncite în pământ din alte părți ale planetei, se constituie ca un element de cultură materială autohton care dovedește continuitatea de milenii a poporului român în spațiul carpato-danubiano-pontic³². Bordeiul era cunoscut și de către populațiile turcești și tătărești din Dobrogea, ca și în așezările țigănești³³. Bordeiul este un tip arhitectural fundamental prezent la numeroase grupuri etnice de pe cuprinsul întregii planete³⁴.

Bordeiul „...prin însușirile sale de locuință trainică, adâncită în pământ, raspunde foarte bine nevoilor omului de a se feri de excesele termice din unele regiuni. Chiar în țara noastră se poate lesne observa că bordeiul s-a dezvoltat și menținut într-un număr foarte mare de exemplare în acele regiuni unde se înregistrează cele mai mari amplitudini termice. În acest sens, nu ar fi lipsită de interes o cercetare a dezvoltării bordeiului în raport de zonele fito-pedo-climatice ale globului, care ar pune și mai clar în lumină, posibilitățile populațiilor sedentare de adaptare la condițiile de mediu...”

Bordeiul se poate defini ca unul dintre cele mai vechi tipuri de locuință

,1768,p.228,apud:Nițu,N.,*op.cit.*,p.152

30 Nițu,n.,*op.cit.*,p.152

31 *Ibidem*,p.152-153.

32 *Ibidem*,p.155

33 Florescu,F.B.,Petrescu,P.,*Arta populară românească*,București,Ed.Academiei,1969,p.60,Focșă,Gh.,*Op. Cit.*,p.5

34 Nițu,n.,*op.cit.*,p.156

umană săpată în pământ și acoperită cu pământ, stuf, paie, coceni etc., fără ca acoperișul acestuia să se sprijine pe nivelul de călcare al solului³⁵.

Prezența bordeiului din cele mai vechi timpuri, pe zone întinse de pe planeta noastră, la diferite grupuri etnice, ne arată că acesta reprezintă unul din tipurile fundamentale de locuință umană de străveche existență. Totodată, persistența bordeiului nu numai ca locuință umană, dar și sub forma unor lăcașuri de cult, unități de interes public, cum erau cârciumile, adăposturile pentru animale, depozite alimentare sau construcții cu rol strategic, mai cu seamă în regiunile de câmpie din țara noastră, dovedește fără putință de tăgadă că locuitorii acestor ținuturi românești, nu numai că au cunoscut această formă de arhitectură generală primitivă, dar au dezvoltat-o și diversificat-o atât în plan constructiv, cât și artistic, atribuindu-i trăsături specifice care o diferențiază net de construcțiile similare prezente în alte părți ale planetei. Mai mult decât atât, reputați specialiști în filologie au demonstrat că termenul de bordei este o moștenire din limba geto-dacilor, este deci un cuvânt autohton. El apare sub diferite forme la bulgari, sârbi, unguri, ruteni, reprezentând un împrumut de la români³⁶.

Etnograful N.Nițu refuză a accepta termenul de *arhitectură subterană*, ca și termenul folosit de Gh.Focșa - subterrana casa - pe motiv că ar creea grave confuzii, că ar lega bordeiul de locuințele troglodiților, etc. El are însă dreptate, când afirmă că bordeiul nu este în nici un caz o *locuință rudimentară*³⁷. Dimpotrivă!

Arheologii au descoperit la Alba-Iulia urmele unei case semiîngropate din secolul alXVIII-lea distrusă de un incendiu la 1658. Era, deci, casă-bordei cu pereții din piatră de râu și sfărâməturi de cărămizi și țigle (provenite din ruinele romane ale așezării). Avea pardoseală de lut amestecat cu pleavă. Înelitoarea era din paie, stuf sau papură. Din casă nu lipsea însă soba din cahle smălțuite, ceea ce denotă un oarecare confort³⁸. Pe o hartă a Olteniei, întocmită sub stăpânirea austriacă la 1724, este ilustrată imaginea unui bordei sub care scrie: *casa valahica*³⁹.

„Este evident că în trecut aria lor de răspândire era cu mult mai mare. Încă din prima jumătate a sec. alXIX-lea, Ion Codru Drăgușanu găsea la Călărașii Vechi numai bordeie, care, deși erau înlăuntru lipite ca oala și înzestrate cu mobile solide, tot făceau o impresie stranie. La 1778 și la 1836-1838, călătorii străini remarcă prezența bordeielor până și în orașele mari ale Olteniei. Urmele lor mai persistă încă și astăzi în mahalaua Bold din orașul Caracal, unde am înregistrat 14 exemplare⁴⁰.

35 *Ibidem*, p.157

36 *Ibidem*, p.155

37 *Ibidem*, p.156

38 Sebestyen, Gh., *O pagină din istoria arhitecturii României. Renașterea*, București, 1987, p.25-26

39 Focșa, Gh., *op.cit.*, p.156

40 *Ibidem*, p.5

Ultimele bordeie-locuință din Oltenia au dispărut în anii '70. Cu atât mai valoroase sunt însemnările făcute de ultimul cercetător etnograf din România la fața locului. Redăm în cele ce urmează, în extenso, considerațiile editate ale lui Gh.Focșa:

„Perpetuarea bordeielor se explică și prin adaptarea lor la condițiile aspre ale climei din stepă cu mari variații de temperatură de la iarnă la vară. Bordeiele au, după aserțiunile localnicilor, unele însușiri specifice: ele sunt călduroase iarna și răcoroase vara. Ele sunt apoi locuințe propice pentru ascunderea populației din calea năvălitorilor. Puterea tradiției și un nivel redus al cunoștințelor tehnice și arhitectonice, ca și al culturii în general, au avut și ele un rol în dănuirea acestui tip de locuință...”⁴¹.

„...se constată că în sudul Olteniei, în plășile Balta-Jiul de Jos și Balta-Oltul de Jos, numărul acestui fel de locuințe ajunge până la 90%, iar în regiunile de deal și de munte ele se răresc până sub 1%. Către sfârșitul veacului al XIX-lea, C. Locusteanu număra în plasa Balta-Oltul de Jos, lângă Dunăre, la 40 de comune cu 62505 locuitori, un număr total de 11148 bordeie în pământ, folosite drept «case de locuit» și numai 1757 «case deasupra». În plasa Oltețul-Oltul de Sus, spre nordul județului, același autor indică la 47 de comune cu 54961 locuitori, 11926 de case și 1040 bordeie»⁴².

În anul 1949 în plasa Dioști(din fostul județ Romanați) existau un număr de 83 bordeie înregistrate oficial. Dar, în același an Gheorghe Focșa a găsit în localitate un număr de 120 de bordeie, de unde se poate trage concluzia că nu întotdeauna statisticile oficiale trebuie luate și interpretate cu toată obiectivitatea, fără consultarea și altor surse de informații scrise sau orale.

„Pe când în nordul regiunii Craiova bordeiele au rămas permanent la această înfățișare mizeră, în sud, către câmpie, unde ele au fost multe veacuri locuințe de caracter general, s-au dezvoltat în forme superioare cu 3, 4, 5 și chiar 6 încăperi, având camerele de 4:4, 4:5:5 m, în construcții cu bogate manifestări artistice. Bordeiele din raionul Caracal de exemplu, sunt construcții cu pereții încheiați din bârne masive de stejar sculptate, exemplare târzii care arată cel mai înalt grad al evoluției istorice și artistice a acestui tip de locuință subterană“.

Tipurile arhitectonice sunt variate. După numărul încăperilor componente, ele pot fi de 6 tipuri distincte, având una până la 6 camere deosebite, cu funcțiuni diferite. Dimensiunile construcțiilor, calitatea materialelor, bogăția obiectelor și amploarea manifestărilor artistice diferă după starea materială a locuințelor, diferențiind categoriile sociale:

« Cine crezi că făcea bordeie cumsecade? Oamenii avuți! ».

Mărturiile localnicilor pun în relief și evoluția acestui tip de locuință, mai ales în ultimul secol, remarcând succesiunea mai multor tipuri de bordeie în decursul vieții aceluiași om: -« Când eram copil erau bordeie de-a rândul. Erau

41 *Ibidem*, p.5

42 *Ibidem*

mici, proaste». -«Se făceau înainte bordeie cu măgăreață, cu capră ca o covercă. Bordei ca de vite!» «Sărea cu calul călare peste ele!... astea s-au făcut încoace. S-au schimbat 2-3 modele de bordeie».

Cele mai frecvente au fost bordeiele cu 3 și 4 încăperi sub nivelul pământului, cu 3 sau cu 4 gropi: tindă(gârlici) 3x5m, la foc (ogeac, cunie), 3x4 m sau 4x4m, sobă(camera de locuit), 4x4m și celar(cămară), 3x4m. În unele cazuri bordeiele s-au construit unul lângă altul pentru doi frați sau două familii înrudite. În alte cazuri, camera cu focul, cunia sau ogeacul are două vetre și două hornuri, pentru bucătăria comună a două familii înrudite⁴³.

„Ca tip specific de locuință, bordeiul apare ca un important document istorico-etnografic. Prezența lui în îndepărtatele timpuri ale istoriei trecute, împletită permanent cu istoria celor mai vechi așezări omenești din această regiune, este indicată și astăzi în numeroase expresii toponimice: «la bordeiele dacilor», «ulița bordeielor», etc. În unele locuri au existat bordeie de origine mai recentă, ascunse sub poala păcurilor de pădure și răspunzând nevoilor de adăpost în timpul năvălirilor sau al cotoșirilor dușmane și mai ales al împilărilor turcești. Dovada incontestabilă a existenței lor permanente o constituie însă exemplarele de bordeie pe care cercetătorii le găsesc încă astăzi în diferite sate din regiune. Cauza principală a perpetuării acestor tipuri ancestrale de locuințe până în zilele noastre, stă în condiția materială specifică orânduirilor pe clase, în relațiile de producție sclavagiste, feudale și capitaliste sub care oamenii săraci au fost nevoiți să-și improvizeze locuințe primitive⁴⁴.

Bordeiele din sudul Olteniei erau uneori construcții impresionante cu 2 până la 6 încăperi, fiecare din ele având camere de câte 4x4m, pereții groși din bârne masive de gorun, stejar sau gârniță. Încăperile purtau denumiri precise: *gârliciul*(la intrare) sau *tinda*, *ogeacul*(camera cu vatra focului), *soba*(camera de locuit și de lucru casnic), *celarul*(cămara).

De la bordeiul monocelular s-a trecut la cel pluricelular. Prima și cea mai importantă încăpere este aceea cu vatra focului. Ea se numește diferit de la sat la sat: *ogeac*, *cunie*, *la vatră*, *la foc*. Aici se prepara mâncarea, se cocea pâinea la țest, pe vatra dinainte încălzită. Indiferent de numărul încăperilor, întotdeauna „bucătăria“ se afla la mijloc, în față. A doua încăpere se numea sobă, era cameră de locuit, de lucru totodată și de dormit.

A urmat cu timpul a treia încăpere (mai ales în cercul familiilor cu mulți copii), cu funcție similară sobei. Urmează a patra încăpere, întotdeauna pe peretele nordic al bordeiului și care se cheamă *celar* iar în alte sate *chițiboaică*. Aceasta era cameră de alimente, băuturi, obiecte de uz casnic. La toate bordeiele nu lipsea gârliciul, săpat cu pantă oblică, în 2-3 trepte de lemn sau numai în pantă. Gârliciul era spațiu de trecere între exterior și interior. Avea deci, funcție similară cerdacului, foișorului, pridvorului sau prispei de la casa de suprafață.

43 *Ibidem*, p.14

44 Focșa, Gh., *op. cit.*, p.5

Desigur, o familie își făcea bordei pentru sine, dar și pentru copiii care urmau a se căsători în vatra aceleiași gospodării. Starea economică a familiei era determinantă, alături de ușurința sau greutatea procurării materialului de construcție de bază, adică a lemnului. Nu lipsită de importanță era experiența în lucru a meșterului constructor, ca și calitatea uneltelor.

Dacă lemnul din pereți (adică mâtacii) era gros, dacă grinzile erau groase și din lemn de esență tare (gorun, stejar, cer, gârniță, salcâm, carpen), dacă paiele erau schimbate împreună cu lutul (ce trebuia bătătorit din nou) măcar la 7-8 ani, evident și viața construcției se prelungea.

Erau bordeie ca aveau o viață de două secole. De multe ori erau vândute și mutate dintr-un loc în altul. Țăranii mai bogați le vindeau celor mai săraci, care le reclădeau pe un alt amplasament. În ceea ce privește pereții și acoperișul bordeiului, redăm mai jos, în descrierea lui Gh. Focșa modul de construcție al acestor elemente esențiale ale arhitecturii bordeiului:

„În exterior, peste mâtacii oblici ai acoperișului, se așează un strat de stuf și apoi un strat gros de paie, de la margini, de la nivelul pământului în sus spre coama mediană, corespunzătoare celor două grinzi așezate în unghi drept în lungul construcției și peste tinda de la intrare. Deasupra se ridică în aceeași ordine pământul scos din groapă, care se așează cu grijă peste stratul de paie, presat sub greutatea pământului, acesta se reînnoiește, «se învolbește» și crește periodic, tot la 5-6 ani, ajungând cu vremea la dimensiuni impresionante. Pe acoperișul bordeiului cresc buruieni, fire de grâu și cânepă, se întind vreji de dovleci, pe sub care își fac păsările cuib și câinii culcuș. De la oarecare distanță, bordeiul apare ca o movilă de pământ neregulată, în forme diferite după planul construcției, pe care-l reproduce cu mai puțină exactitate în afară, cu cât are mai multe încăperi înlăuntru.

Prin săpătura în pantă repede a tinzii coborâm la 1,50m adâncime în groapa cu pereții verticali, din care s-au scos până la 100 m³ de pământ. Prin «tindă» intrăm «la foc», în dreapta se află «soba» sau camera de locuit, în stânga «celarul» sau cămara. Cei doi pereți de formă pentagonală din capetele bordeiului, ca și cei doi «primezi» care separă ogeacul de sobă și de celar, în aceeași formă sunt, la bordeiele mai recente, construiți din cărămidă. În trecutul îndepărtat ei se făceau din împletitură de nuielă lipită cu baligă și lut. În mijlocul acestor pereți sunt fixate 4 furci de stejar, care ajung până la 4m înălțime și 50/70cm grosime. Între brațele superioare ale furcilor sunt așezate 4 «tălpi», «amnare», sau «birlice», bucăți de stejar cioplite și încrestate în diferite forme și întotdeauna cu dăltuiri ornamentale. Ele au 60-120 cm lungime și 20-40 cm grosime. Acestea măresc puterea de rezistență a furcilor susținând grinda principală, lungă de 10-12 m, cu 40/40cm grosime, așezată orizontal pe linia mediană a clădirii, pentru a susține acoperișul. Sub marginea superioară a gropii către pereții laterali sunt fixați orizontal și pe lat unul sub altul doi «răzlogi» sau «cosorobi», susținuți pe

«furculițe» înfipite în pământ. Lățimea lor ajunge până la 80 cm. Între furculițe, sprijinite cu capătul de sus în jghiabul sau «slaiul» tăiat în marginea inferioară a «cosorobului» de jos, sunt rânduite vertical, una lângă alta, blăni groase de stejar, «pidvoarele», care căptușesc cu lemn fața interioară a pereților laterali, asemeni lambriurilor din arhitectura modernă. În unele cazuri mai recente, pereții groapei sunt mai întâi izolați cu zid de cărămidă și apoi «pidvoriți» cu lemn. «Se platoșează pe cărămidă!». Grinda mediană, lungă cât construcția, și cea așezată în unghi drept pe tindă, susțin «mârtacii» acoperișului. Aceștia sunt jumătăți spintecate din trunchiuri masive de stejar, așezați oblic pe două șiruri cu partea rotundă, «cu spinarea» în afară și cu fața netedă, cioplită, înăuntru. Capetele lor de sus cad liber pe grindă, cele de jos se sprijină pe cosorobi prin cuie de lemn numite «măsele». Capetele proeminente ale acestor „măsele”, cioplite în forme prismatice cu fețe oblice regulate, constituie elemente decorative originale în interior. Bârnelor de stejar, de 40-100 cm lățime, tăiate din arbori seculari, alcătuiesc uneori până la 25 de tone de lemn într-un singur bordei. Ele își păstrează culoarea naturală a lemnului de stejar învechit, cafeniu închis sau negru de fum⁴⁵.

O dată cu repararea unora, proprietarii înlocuiau lemnul putred cu altul nou, sau o parte ori peretele întreg de lemn se înlocuia cu cărămidă arsă, mai ales la gârlici sau tindă. Din materialul lemnos al multor bordeie s-au făcut adesea și construcții de suprafață. În multe sate din sudul Olteniei primele case de suprafață au apărut la sfârșitul secolului al-XIX-lea⁴⁶. La Castranova, cele dintâi *case deasupra* s-au construit în 1909, când erau în sat circa 500 bordeie⁴⁷.

Dintre încăperile bordeiului, cea mai recentă este «tinda» sau gârliciul, ca o apărătoare împotriva apelor din ploi și zăpezi la intrarea locuinței. Este o cameră de trecere, lipsită de ușă, în care lumina pătrunde liberă prin deschiderea de la intrare. În unele cazuri tinda are la față două porțițe făcute din gratii sau din ostețe, care acoperă intrarea de la nivelul pământului în sus până la jumătate și împiedică pătrunderea animalelor înăuntru. Tinda este folosită și pentru adăpostit unelte de muncă.

Pe cuie de lemn sunt agățate unelte metalice sau de lemn, iar pe polița de deasupra ușii, obiecte mărunte. În tindă se află uneori «hambarul», o ladă mare cu cereale și întotdeauna sania acoperită cu scânduri, rogojini și țeale, folosite ca pat de dormit în aer liber, în sezonul de vară.

Încăperea originală este «groapa cu focul», numită «la foc», «ogeac sau ogeag» și mai recent «cunie». Ușa ogeacului este construită din două blăni de stejar groase de 10-15 cm, are închizătoare și lanț din fier forjat, zăvor din lemn de stejar. Ogeacul nu are ferestre. Încăperea primește puțină lumină prin hornul larg deschis deasupra vetrei situată în fundul gropii, în colțul opus intrării⁴⁸. În

45 *Ibidem*, p.14-15

46 *Ibidem*, p.10

47 *Ibidem*, p.14-15

48 *Ibidem*, p.15

sobă, erau întotdeauna două paturi „de pământ crușat“ care se numeau *brăgaie*. Ca în satul Orlea⁴⁹, unde pe stratul de pământ se puneau rogojini, saltele cu paie, țoluri, piei, blănuri de animale etc. Alteori paturile, de lemn, aveau picioarele fixate în pământ.

„În spațiul central deasupra intrării avem un element decorativ de primă importanță: soarele, ochiul, crucea etc. Acestea constituie punctul sau axul de simetrie la care sunt raportate celelalte elemente ale compoziției. De o parte și de alta sunt orânduite, la distanțe egale, elemente, grupe, sau unități decorative complexe și asemănătoare, reprezentând: roate, stele, cruci, colaci, glastre cu flori, ochi în formă romboidală, măști umane etc.

Cele două cadre decorative ale intrărilor de la tindă și ogeac se proiectează în adâncime pe două planuri diferite și se completează reciproc într-un ansamblu armonios, decorativ și plăcut⁵⁰. Bordeiul lui Tudor Vasile Radu din Amăreștii de Jos, desfăcut în 1934, iar materialul său lemnos din stejar vândut pentru mobilă, avea pereții interiori împodobiți cu chipuri de oameni, animale și de păsări, cu imagini biblice ca Maica Domnului cu Iisus etc. «Un tablou era făcut peste 4-5 mîrtaci: un cioban cu oile, un copac, păsări... și era scris în litere chirilice»⁵¹.

În ciuda aparențelor, bordeiul era una din cele mai sănătoase locuințe pe care omul o putea avea. Bordeiul era permanent bine întreținut de femei, cu vetrele muruite des, cu mobila spălată din vreme în vreme, cu gârliciul înflorat cu mușcate și alte flori în glastre. Văruitul interiorului se făcea de regulă în preajma marilor sărbători a Crăciunului, a Paștelor, dar uneori și de Sf. Maria. La bordeiele cu pardoseala din cărămizi arse, acestea erau spălate periodic cu leșie și apă caldă, femeile culegeau „iarbă de liberci”, pe care o puneau în bucătărie în bucătărie sau celar astfel încât „nu mai vedeai libercă sau greier câțiva ani de-a rândul”. Și nici alte insecte⁵².

Conturarea principalelor modele de locuințe satești autohtone, și în cazul arealului nostru respectă același tipic întâlnit la nivelul întregii țări, caracterizate de generalizarea cunoștințelor privind tehnologia și structurile constructive, fenomen subliniat, în principal, de modelele de locuințe satești, determinate în primul rând de către condițiile geo-climatice ale principalelor forme de relief din țara noastră și de către disponibilitățile locale de aprovizionare cu materiale de construcție⁵³. Specific zonelor de câmpie cu posibilități limitate de procurare a combustibilului și a materialelor de construcție este modelul de locuință prezentat exemplar de autori precum Gheorghe Focșa, Ioan Godea, Nițu Nicolae, Vlad și Maria Bâtcă, etc. și anume modelul de locuință îngropată-*bordeiul*, cu prezență confirmată, după cum am văzut, arheologic și în etapele anterioare.

49 Nițu, N., *op.cit.*, p.21

50 Bălăianu, Mihai, *Dioștii. Pagini de istorie*, București, 1998, p.307

51 Focșa, Gh., *op.cit.*, p.21

52 *Ibidem*, p.21

53 Godea, Ioan, *Arhitectura subterană*, Timișoara, Editura de Vest, p.79

Reputatul arheolog și cercetător, Eugenia Zaharia conchidea spunând: „În ceea ce privește bordeiul ca formă de locuință, nu se poate face nici o considerație, deoarece el se cunoaște din neolitic și până în zilele noastre la foarte multe popoare, nefiind caracteristic unui grup etnic, ci doar o rezolvare a unei probleme economice, istorice sau, de multe ori, chiar climatice”⁵⁴.

Tipul de locuință îngropată, asigurând o izolare termică și eoliană superioară locuințelor de suprafață, implicând în consecință un consum redus de combustibil, este adecvat zonelor cu posibilitățile limitate de procurare a unor materiale de construcție (piatra, lemnul, etc). Din aceste motive, bordeiul devine locuința preponderentă în zonele de câmpie.

Structura de rezistență a acestui tip de locuință păstrează de regulă principiul constructiv specific edificiilor cu elemente portante verticale (stâlpii de la colțurile și laturile clădirii) încastrate în sol, principiu atestat încă din neolitic, după cum am văzut, dar, la realizarea pereților și a șarpantei, sunt utilizate procedee tehnologice de prelucrare a lemnului (ecarisare, plătuire, nutuire etc.) atestate încă din etapa anterioară. Astfel, pereții sunt construiți din dulapi de stejar ecarisați, dispuși orizontal și fixați în nuturile executate special în stâlpii de la colțurile și mijlocul laturilor. Șarpanta în două ape se sprijină lateral pe cosoroabele dispuse la partea superioară a pereților longitudinali, iar median pe o grindă de coamă susținută de șirul stâlpilor centrali. Versanți șarpantei erau realizați din trunchiuri sprijinite pe coamă și cosoroabe, dispuse unul lângă altul pe linia de cea mai mare pantă. Peste acestea se așezau paie, trestie, stuf, șovar și apoi un strat gros de pământ.

Clădirea prezintă o planimetrie complexă, având două încăperi și un gârlici de acces acoperit. Prima încăpere în legătură directă cu intrarea servea pentru prepararea hranei și totodată, cum am văzut, ca loc al activităților casnice zilnice, iar cea de-a doua încăpere, separată de prima printr-un perete (*primez*), prevăzută cu sobă și laviță, era cu precădere loc pentru odihnă.

Acest tip de locuință sâtească, cu caracteristici exprimând adaptarea la condițiile geo-climatice, implică procedeele tehnologice și uneltele specializate adecvate, dovedind nivelul ridicat al cunoștințelor constructive, precum și generalizarea lor la întregul repertoriu al modelelor clădirilor de locuit, specifice evului mediu românesc și apoi epocilor ce urmează.

Ar fi cu totul absurd a considera bordeiul drept cea mai arhaică formă de locuire la români. Cât privește termenul ca atare, etnograful Ion Vlăduțiu afirma: „... considerăm întemeiată opinia conform căreia termenul de bordei este impropriu pentru a defini acest tip de locuință și că noțiunea care exprimă, în modul cel mai adecvat, conținutul real al acestuia, este cea de *locuință semi îngropată* sau *casă îngropată*”⁵⁵.

Nu este de mirare că diverși autori au înțeles termenul de *bordei* în chip diferit. Întotdeauna a fost săpat în pământ, sub orizontala solului (dar putea fi și semiîngropat), de plan rectangular sau circular, uni sau multicameral, cu gârlici.

⁵⁴ *Ibidem*, p.37

⁵⁵ *Ibidem*, p.37 apud. Vlăduțiu, Ion, *Etnografia românească*, București, Ed. Meridiane, 1973

Aceasta era imaginea bordeiului din neolitic și până în jurul anului 1900. Și tot din neolitic și până în vremurile moderne prin bordei se mai putea înțelege și o construcție de mici dimensiuni, de plan rectangular, la nivelul solului, cu una sau maximum două încăperi. Nu este de mirare că diverși autori au înțeles termenul *bordei* în chip diferit⁵⁶. Bordeiul a reprezentat totuși o locuință strategică, la românii, nu pentru că oamenilor nu le-ar fi plăcut confortul sau că erau leneși, aceștia locuiau în *bordeie* pentru că erau mai greu de observat de către atacatori, popoare migratoare, care vreme de un mileniu au măturat teritoriul românesc carpato-danubiano-pontic. Dacă totuși erau descoperite, satele alcătuite din bordeie, fiind distruse, incendiate sau dărâmate, acestea erau mult mai ușor de refăcut decât o *casă*. Bordeiele rămân așadar fie locuințe permanente, fie numai pentru anumite ocazii, în caz de atacuri, ca loc de refugiu în același timp fiind și adăposturi pentru animale ori depozite de provizii. Acest tip de locuință, *bordeiul*, nu putea fi numit gospodărie, care avea să apară mai târziu, odată cu încetarea jafurilor migratorilor de pretutindeni. Începutul secolului al-XIX-lea găsea majoritatea locuitorilor din arealul Câmpiei Băileștilor ca locuitorii în *bordeie*, bordeie care erau atunci îngropate sau semiîngropate în pământ. Trebuie menționat faptul că, indiscutabil, la români, *bordeiul* a fost o locuință strategică, locuitorii preferând această formă de locuință rudimentară, în cele mai multe cazuri în detrimentul *casei de suprafață* nu pentru că erau înapoiați ori ca nu le-ar fi plăcut confortul, ei preferau *bordeiul* pentru că acesta era greu de observat de către atacatori, fie ei popoare migratoare, care vreme de peste un mileniu s-au perindat pe teritoriul României. Dacă totuși, satele erau descoperite de aceștia și distruse în mare parte, *bordeiul* era mai ușor de refăcut decât o *casă de suprafață* spre exemplu.⁵⁷ Dealtfel, bieții români nici nu ar fi putut să-și construiască o casă între două jafuri sau cotropiri vremelnice, atât de dese erau incursiunile cotropitorilor jefuitori în marea lor majoritate. Pe lângă faptul că era o locuință strategică față de invadatori, *bordeiul* era adaptat și ca formă de rezistență față de regimul de dominație impus de către domnie sau de către proprietarii de moșii⁵⁸. La începutul secolului al XIX-lea, moșia și satul Băilești se aflau în stăpânirea marelui dvornic Barbu Ștyrbei. Satul prezenta aspectul unei localități tipic de câmpie, alcătuit în cea mai mare parte a sa din bordeie așezate pe valea lui Traiki, aproape de dealul Țurțan. Bordeiele erau grupate câte 10-20 la un loc, după neamuri: neamul Ciochieștilor, neamul Colăneștilor, neamul Pădurenilor, al Fîrțuleștilor, etc. În acea veche vatră, singur moș Ignat Șchiopu avea o *casă din nuiele* împletite și lipite cu lut unde găzduia zapcii sau ispravnicii care veneau în sat⁵⁹. Aceiași situație era specifică întregului areal al Câmpiei Băileștilor, în perioada la care facem referire, areal dominat prin excelență de caracterul zonei

⁵⁶ *Ibidem*, p.37

⁵⁷ Câșlaru, Constantin, *Băile Săcelu-Un tezaur natural*, Ed, Agora, Craiova, 2010, p.52-54

⁵⁸ *Idem*, *Urzicuța-străveche și actuală vatră românească*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2011, p.40

⁵⁹ *Ibidem*, *Băilești-un nume în istorie*, București, 1998, p.40

preponderent agricole, aservită de către proprietarii de pământuri.

Ridicarea satelor din pământ s-a operat cu o repeziciune uimitoare. Satul Negoii, din județul Dolj, situat în extremitatea sudică a Câmpiei Băileștilor, aproape de Dunăre, în anul 1874 avea 700 de bordeie, însă nici o casă; până spre 1900, adică într-un interval de circa un sfert de secol, bordeiul fusese înlocuit aproape în întregime. După apariția gospodăriilor țărănești, bordeiele au continuat să existe până în prima jumătate a secolului al-XIX-lea, ca o emblemă a sărăciei satelor de *birnici*.⁶⁰ Cu timpul, odată cu dispariția opresorului otoman, bordeiul s-a ridicat, groapa a devenit din ce în ce mai puțin adâncă, a apărut locuința intermediară, treptat-treptat streășina s-a depărtat din ce în ce mai mult de nivelul solului apărând locuința de suprafață-*casa*. În cadrul casei, fosta groapă a bordeiului a devenit *beci* sau *pivniță*, denumiri diferite de altfel de la o localitate la alta⁶¹.

Această situație este prezentă nu numai în sudul Olteniei, ci chiar regiuni din nordul arealului au săteni care în preajma anului 1930 declarau că s-au născut în bordeie. Iată cum caracteriza un martor ocular locuința –bordei a țăranilor din întreaga Câmpie a Băileștilor în 2006: „...niște odăi în pământ în care poate încăpea cu nevasta și copiii împrejurul vetrei de foc și un coș de nuiele scos afară, la fața pământului și lipit cu baligă și după sobă, încă altă gaură prin care se putea scăpa fugind, (familia sa) când simțea că a venit cineva la ușă-i, căci știau că nu poate fi un alt ins decât un trimis după dări sau împlinire de foloase materiale”.⁶² La început, satele erau așezate prin păduri, cu locuințe risipite, dar acest fapt nu convenea nici stăpânilor locali, nici străini, fapt pentru care s-a militat permanent pentru ca locuitorii arealelor respective să părăsească locurile mărginașe și să se așeze în sate adunate.

Programul amplu de sistematizare și adunare a locuințelor la un loc nu făcea altceva decât să refacă vechile sate pe vetrele lor strămoșești, sate carte s-au dispersat odată cu destrămarea obștilor sătești și întărirea exploatarei. Tot cu această ocazie s-a prevăzut faptul că bordeiele existente să fie dărâmate și construite case, chiar dacă se găseau în planul de reorganizare a noului sat. În acest moment important pentru locuitorii Câmpiei Băileștilor, de aliniere și sistematizare a satelor conform prevederilor Regulamentului Organic, după 1831, la Băilești, noul proprietar al moșiei, Barbu Ștyrbei mută satul pe actuala vatră, dând astfel fiecărui satean câte 800 de stâneni pătrați pentru casă iar ulițele sunt prevăzute a fi largi pentru ca fiecare țăran să poată întoarce carul lung în fața porții sale⁶³. La instalarea pe noua vatră dispar treptat-treptat bordeiele, în întreg arealul analizat de către noi, apărând *locuința de suprafață*.

60 *** ,*Istoria Românilor*, vol II, Ed. Academiei, București, 2003

61 Enache, Ștefan, Pleșa Teodor, *Zona etnografică Dolj*, Ed. Sport-Turism, București, 1982, p.71-72 și Câșlaru, Constantin, *Băilești-un nume în istorie*. București, 1998, p.42

62 Inf. Cănuț Ștefan, sat Plosca, comuna Bistreț, n.1933

63 Corfus, Ilie, *Încercări de sistematizare a satelor din Țara Românească sub Regulamentul Organic*, în *Biharea-Studii și comunicări*, Oradea, 2006

Bordei din Băilești la începutul secolului XIX

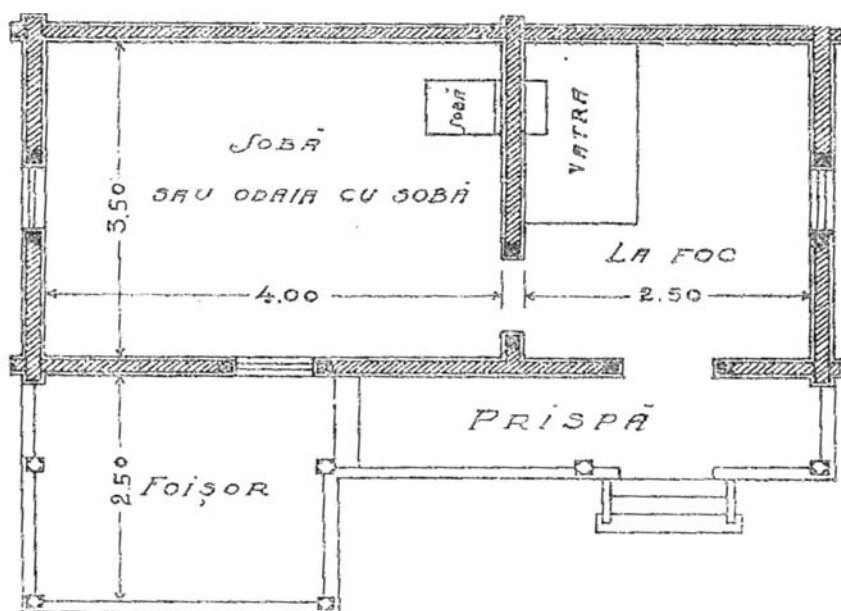
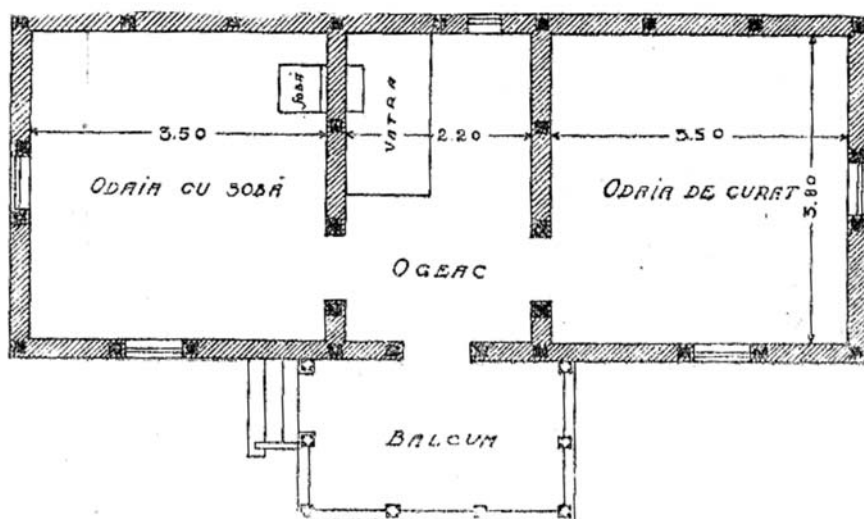
Casă țărănească din comuna Giurgița, județul Dolj, 1915

Casa țăranului mijlocăș Stan Bădele din comuna Băilești, județul Dolj, 1908

Casă de negustor grec – comuna Lipovu, județul Dolj, 1926

Schitele planurilor de casă cu două și trei încăperi din Câmpia Băileștilor la sfârșit de secol XIX și început de secol XX (reproducere după *Tipuri de Case din Oltenia*, A Vincenz, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 1925)